

YO‘L TRANSPORT HODISALARINI VUJUDGA KELISHIDA “AVTOMOBIL-HAYDOVCHI-YO‘L-PIYODA-MUHIT” TIZIMINING AHAMIYATI

Yunusov Ibrohimjon Nishanovich

*Farg'ona viloyati Quva tuman kasb-hunar maktabining
maxsus fan o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada “Avtomobil-Haydovchi-Yo‘L-Piyoda-Muhit” tizimida yo‘l transport hodisalari kelib chiqish sabablari qo‘rib chiqilgan hamda ularni oldini olish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: avtomobil, haydovchi, yo‘l, piyoda, muhit, transport, yo‘l transport hodisasi, harakat xavfsizligi, harakat tezligi.

Аннотация. В статье рассмотрены причины возникновения дорожно-транспортных происшествий в системе “Автомобиль-водитель-дорога-пешеход-среда” и даны рекомендации по их предотвращению.

Ключевые слова: автомобиль, водитель, дорога, пешеход, среда, транспорт, дорожно-транспортное происшествие, безопасность движения, скорость движения.

Annotation. The article considers the causes of traffic accidents in the system "Car-driver-road-pedestrian-environment" and gives recommendations for their prevention.

Key words: car, driver, road, pedestrian, environment, transport, traffic accident, traffic safety, traffic speed.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida 2018 yilda yangi yo‘llar barpo etish, transport-logistika infratuzulmasini yanada rivojlantirish, ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirish bo‘yicha quydagi ishlarni rejalashtirganligini ta’kidlab o‘tdi [1].

O‘zbekistonning Markaziy Osiyoning hal qiluvchi transport-tranzit tarmog‘iga aylanishi uchun transport-kommunikatsiya infratuzilmasini modernizatsiya qilish va yangilash, mahalliy va xalqaro transport xizmatlari tarkibini diversifikatsiya etish, yangi transport yo‘laklarini shakllantirish va rivojlantirish, transport xizmatlari sifatini oshirish va tannarxini kamaytirish talab etiladi [2, 3].

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari yo‘llarda harakatni amalga oshirish, xavfsizligini ta’minlash jarayonida vujudga keladigan barcha ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Harakat xavfsizligini ta’minlash yo‘nalishidagi me‘yoriy hujjatlar O‘zbekiston respublikasi Konstitutsiyasi talablariga muvofiq ravishda ishlab chiqilgan.

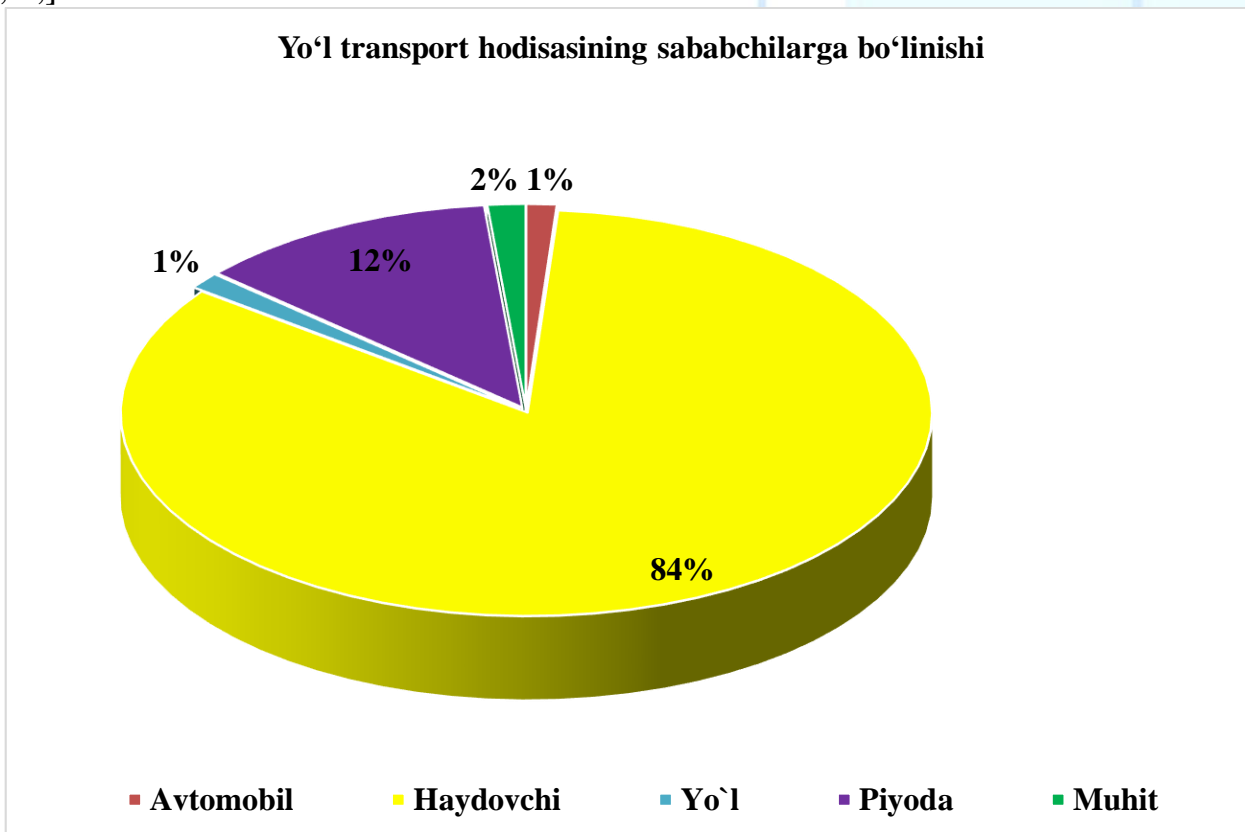
Avtomobil yo‘llarida, shahar ko‘cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi oqibatida insonlar halok bo‘lishiga, tan jarohati olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko‘rishiga, yo‘ldagi sun‘iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlarni yetkazishga sababchi bo‘luvchi halokatlarga yo‘l-transport hodisasi deyiladi. Bu

ta'rifga ko'ra yo'l-transport hodisasida ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta miqdordagi moddiy zarar, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir.

Avtomobil yo'llarida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo'lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo'lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizimni yo'l harakati deb ataladi [2, 3].

Avtomobil yo'llarida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo'lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo'lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizim yo'l harakati deb ataladi. Yo'l harakatining muammolari va maxsus tomonlari, eng avvalo, "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimi orqali belgilanadi. Ular o'z navbatida atrof-muhitda faoliyat ko'rsatadilar.

Tizimga quyidagi tashkiliy qismlar kiradi: A (avtomobil), H (haydovchi), Y (yo'l), P (piyoda), M (muhit). Bu tashkiliy qismlar muhitda faoliyat ko'rsatibgina qolmasdan, atrof-muhit bilan ularning har biri chambarchas bog'liq bo'ladi. Muhit deb atrof-muhitning yo'l harakati xavfsizligiga mujassamlashgan ta'siri tushuniladi va u quyidagi omillardan tashkil topadi: ob-havo (metrologik ko'rinish, yog'ingarchilik, shamol, harorat); tabiiy landshaft (tekislik, qir-adirlar, tog'lik, er osti-usti suvlari va h.k.); mexanik (shovqin, chang, tebranish, gaz chiqindilari bilan ifloslanganlik va h.k.) [4, 5, 6,].

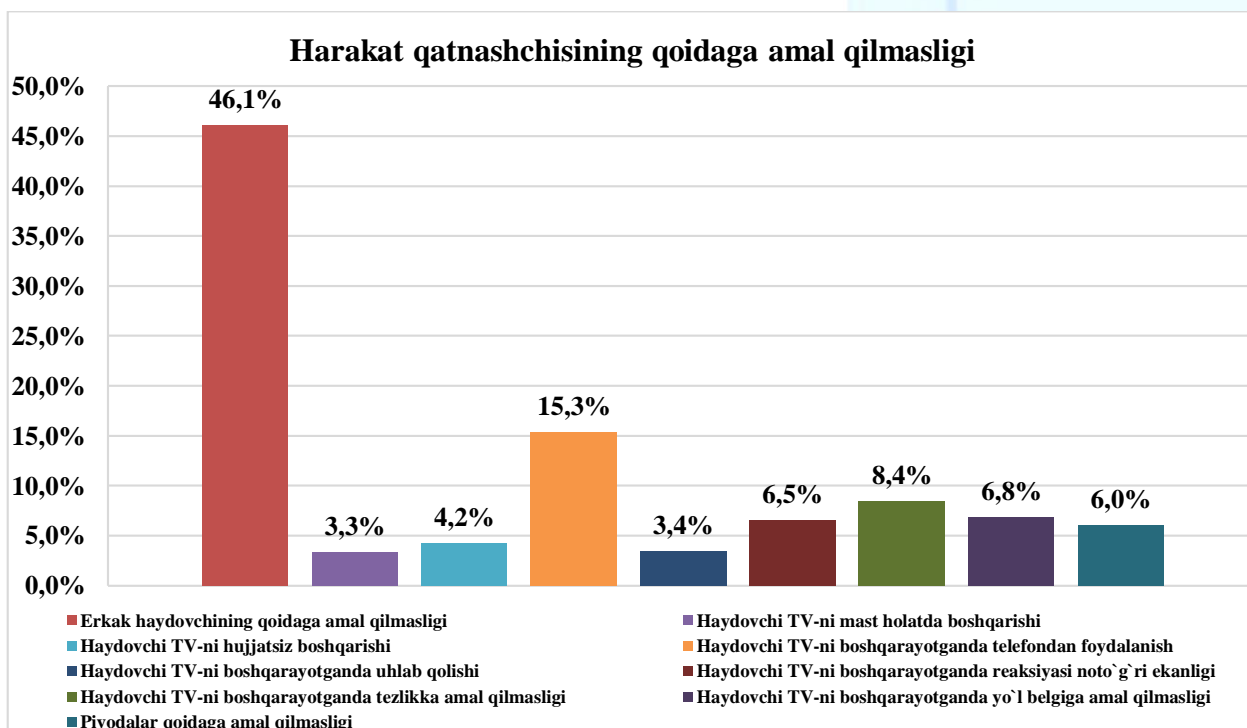

1-gistogramma. "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimida yo'l transport hodisasining sababchilarga bo'linishi.

Avtomobil yo'llarida, shahar ko'cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi oqibatida insonlar halok bo'lishiga, tan jarohati olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko'rishiga, yo'ldagi sun'iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlar etkazishga sababchi bo'luvchi halokatlarga yo'l-transport hodisasi deyiladi. Bu ta'rifga ko'ra yo'l-transport hodisasida ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta miqdordagi moddiy zarar, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir. Harakat qatnashchilari tomonidan yo'l harakati qoidalariga amal qilmasliklari kuzatilib kelmoqda. Bular haydovchilarning qoidaga amal qilmasligi ko'plab kuzatilmoqda 2-diagramma [7, 8, 9].

"A-Y-H-P-M" tizimi optimal ravishda faoliyat ko'rsatishda tizimdagi avtomobil, haydovchi, yo'l, piyoda va muhit tashkil etuvchilarining alohida hamda ularning birgalikdagi A-H, H-Y, Y-P, A-P va boshqa tasniflari katta ahamiyatga ega.

Avtomobil transportining konstruktiv o'lchamlari (parametrlari) yo'l harakatining tasnifiga ta'sir ko'rsatadi. Bunda avtomobilning geometrik o'lchamlari tortish va tormozlanish sifati, haydovchi ish joyining qulayligi va yengil boshqarilishi muhim o'rin egallaydi [10, 11, 12].

2

Harakatni tashkil qilishda bajariladigan ishlar quyidagi talablarni qondirish kerak [2, 3]:

- Harakat tezligini yo'l uchastkalarini bo'ylab asta-sekin o'zgarishini %;
- Haydovchiga sutkaning har qanday vaqtida harakatlanishi uchun yo'lining oldingi uchastkalarini yo'nalishi aniq va ravshan bo'lishini;
- Transport vositalarini tez va xavfsiz harakatlanishi;
- Transport vositalarini maksimal darajada o'tkazishni;
- Ekologik jihatidan qulay bo'lishini;

- Пiyodalarni qulay va xavfsiz harakatlanishi;
- Iqtisodiy jihatdan tejamkor bo'lishini.

Kuzatilgan natijalarga ko'ra quyidagi o'zgarishlarni kiritishni tavsiya etamiz [3, 11, 12, 13]:

➤ Mavjud transport vositalari qatnaydigan avtomobil yo'llari kuzatilganda avtobus haydovchilari yo'l yoqasining duch kelgan joyida to'xtashlari, to'xtab turishlari yo'lovchilarni hojlagan yerda tushirishi va olib ketishi kuzatildi. Buning oqibatida salbiy holatlar yuzaga kelmoqda. Transport vositalarini duch kelgan yerda to'xtashini oldini olish maqsadida biz quyidagilarni taklif qilamiz: avtobus haydovchilari o'zlariga biriktirilgan jihozlangan zamonaviy bekatlarda to'xtab yo'lovchilarni tushirishlari yoki ortib olib ketishlari zarur [14, 15, 16, 17];

➤ Harakatlanuvchi ko'chalarda hozirgi kunda kech qurirlari yurishda ko'chalar yaxshi yoritilmagan, buning oqibatida har xil baxtsiz hodisalar ro'y berib kelmoqda. Buning uchun ko'chani yoritish chiroqlari bilan jihozlash kerak natijada baxtsiz hodisani oldini olgan bo'lamiz [18, 19, 20, 21];

➤ Yo'nalishdagi taksilarning haydovchilari o'zlariga belgilangan joyda to'xtash o'rniga hojlagan yo'l qatnov qismida to'xtab yo'lovchi tushirish va olib ketishi kuzatildi [22, 23, 24, 25]. Yo'nalishdagi taksilarning belgilangan bekatlarda to'xtashini ta'minlash kerak natijada avtobus haydovchilari halaqit bermagan bo'lar edi [26, 27, 28, 29];

➤ Avtobuslar to'xtab yo'lovchi tushirish yoki ortib ketishlari uchun maxsus avtobus bekatlari bilan jihozlash zarur [30, 31, 32, 33, 39];

➤ Ko'chani o'rta polasidan haydovchilarning tartibsiz harakatlanishi, yo'l qatnov qismining duch kelgan joyidan harakatlanishi, haydovchilarning qatnov qismidagi yo'l belgi chiziqlariga amal qilmasliklari natijasida yo'l transport hodisarlari ro'y bermoqda ushbu holatni oldini olish maqsadida qatnov qismidagi 1.3 – to'rt undan ortiq harakatlanish bo'lagi bo'lgan yo'llarda qarama-qarshi yo'nalishdagi transport vositalari oqimini ajratuvchi chiziq o'rniga barer beton devorlarni qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi [34, 35, 36, 37, 38].

Yuqoridagilarga haydovchilar, piyodalar va piyoda bolalar amal qilishsa har xil baxtsiz hodisalarni oldini olgan bo'lamiz [40, 41, 42, 43, 44, 45].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2018. – 80 b.
2. Азизов Қ.Х. Ҳаракат хавфсизлигини ташкил этиш асослари. Дарслик. – Тошкент: 2009. - 267 бет.
3. Xolmatov U., Xolmatov S. YO 'L TRANSPORT HODISALARINI VUJUDGA KELISHIDA PIYODA VA PIYODA BOLALARNING O 'RNI //Science and innovation in the education system. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 8-15.
4. Шипулин Ю. Г. и др. Оптоэлектронный преобразователь для автоматических измерений перемещений и размеров //Мир измерений. – 2013. – №. 1. – С. 41-43.

5. АЛМАТАЕВ О. Т. и др. ОПТОЭЛЕКТРОННЫЕ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛИ РЕФЛЕКТИВНОГО ТИПА ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦИИ ЖИДКОСТНЫХ И ГАЗОВЫХ ПОВЕРОЧНЫХ РАСХОДОМЕРНЫХ УСТАНОВОК //Механика. Научные исследования и учебно-методические разработки. – 2014. – №. 8. – С. 27-34.
6. Хамдамов Б. М. и др. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ОПТОЭЛЕКТРОННЫЙ ПРИБОР ДЛЯ КОНТРОЛЯ РАСХОДА ВОДЫ В ОТКРЫТЫХ КАНАЛАХ //Наука. Образование. Техника. – 2015. – №. 2. – С. 72-82.
7. Жумаев О. А. и др. Задачи разработки и проектирования оптоэлектронных преобразователей для газомерных установок //Вестник Курганского государственного университета. – 2015. – №. 3 (37). – С. 113-116.
8. Азимов Р. К. и др. Морфологический метод структурного проектирования оптоэлектронных преобразователей на основе полых и волоконных световодов (ОЭГТВС) //Современные материалы, техника и технологии в машиностроении». III Международная научно-практическая конференция. – 2016. – С. 15-19.